

Zicht op... volkscultuur

Achtergronden, literatuur, projecten en websites

Inhoud

Vooraf	4
Volkscultuur: achtergronden bij een debat	6
Bibliotheek Cultuurnetwerk Nederland	21

Vooraf

Naar een levende volkscultuur: een bundel opstellen over de esthetische en sociaal-paedagogische waarden van handenarbeid en beeldende expressie, lekenmuziek, lekentoneel, spel, volksdans en volkszang. Deze publicatie uit 1952 is de oudste titel over volkscultuur in Nederland die is opgenomen in de bibliotheekcollectie van Cultuurnetwerk Nederland. De meeste titels uit de collectie dateren van de laatste jaren, omdat volkscultuur in 2007 een van de speerpunten werd van het cultuurbeleid. Maar wat is volkscultuur? Wat heeft volkscultuur te maken met nationale en regionale identiteit? Waarom wordt het cultuur met een kleine c genoemd? Is volkscultuur hetzelfde als immaterieel cultureel erfgoed? Wat is haar plaats in het cultuurbeleid? Antropoloog Mariël Otten geeft in het artikel *Volkscultuur: achtergronden bij een debat* antwoord op deze vragen. Ook noemt ze enkele voorbeelden uit de praktijk om aan te tonen dat volkscultuur helemaal niet 'kneuterig' of 'oubollig' hoeft te zijn.

Na het artikel volgt een literatuurselectie uit de bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland. De selectie bevat literatuur die verscheen vanaf 2005 en is niet uitputtend, maar geeft een dwarsdoorsnede van de ongeveer honderd aanwezige publicaties. Voor een overzicht van alle publicaties over volkscultuur verwijzen we u naar de catalogus die via internet is te raadplegen (www.cultuurnetwerk.nl > producten & diensten > bibliotheekcatalogus).

Hierna volgen beschrijvingen van projecten volkscultuur/immaterieel erfgoed die zijn opgenomen in het projectloket cultuur, een verzameling van projectbeschrijvingen op het gebied van cultuur-educatie. Deze *Zicht op... volkscultuur* wordt gecompleteerd door een beschrijving van websites van enkele relevante organisaties.

Cultuurnetwerk Nederland
Utrecht, juni 2010

Volkscultuur: achtergronden bij een debat

Mariël Otten

Sinds 2007 is volkscultuur een van de speerpunten van cultuurbeleid. Maar beleidsmakers vinden het lastig daar vorm aan te geven. In dit artikel neemt antropoloog Mariël Otten volkscultuur in Nederland onder de loep. Ze concludeert dat volkscultuur geen folklore of museumstuk is, maar een dynamisch concept dat in de alledaagse praktijk tot leven komt.

*Past zoiets 'kneuterigs' als volkscultuur wel in het Nederlandse cultuurbeleid, waar vooral de hoge kunsten de boventoon voeren? Deze vraag werpt Jan Jaap Knol, directeur van het Fonds voor Cultuurparticipatie, op in zijn introductie van de bundel *Splitsen of knopen. Over volkscultuur in Nederland*.¹ Met het boek wil het fonds, in samenwerking met de Mondriaan Stichting, Erfgoed Nederland, het Meertens Instituut en het Nederlands Centrum voor Volkscultuur (NCV), de discussie over volkscultuur in Nederland stimuleren.*

Die stimulans lijkt niet echt nodig. Er wordt in Nederland een levendig debat gevoerd over wat volkscultuur nu eigenlijk is en hoe ermee om te gaan, vooral sinds volkscultuur in 2007 speerpunt van cultuurbeleid werd. Er zijn sindsdien heel wat artikelen geschreven, rapporten verschenen en symposia gehouden over de vraag 'Wat kunnen wij als bestuur en als kunst- en cultuursector met volkscultuur?'

Wat heeft het debat tot nu toe opgeleverd? Een eenduidig antwoord op de vraag wat volkscultuur is, lijkt inmiddels verder weg dan ooit. Deskundigen zijn het erover eens dat volkscultuur een lastig en beladen begrip is, waar beleidsmatig misschien helemaal niet mee te werken valt. De een blijft het consequent tussen aanhalingstekens plaatsen, de ander stelt voor het maar te vervangen door het neutralere 'immaterieel erfgoed'.² Wellicht zal overeenstemming over wat volkscultuur is en de wijze waarop het begrip geoperationaliseerd dient te worden, pas mogelijk zijn nadat een aantal jaren ervaring is opgedaan met de concrete invulling van dit nieuwe beleidsterrein.

In dit artikel verken ik de vele vragen die het begrip volkscultuur oproept. Wat heeft volkscultuur te maken met nationale en regionale identiteit? Waarom wordt het cultuur met een kleine c genoemd? Is volkscultuur hetzelfde als immaterieel cultureel erfgoed? Wat is haar plaats in het cultuurbeleid? Ten slotte noem ik enkele voorbeelden uit de praktijk om aan te tonen dat volkscultuur helemaal niet 'kneuterig' hoeft te zijn.

DEFINITIE

Twee definities

Volkscultuur is de manier waarop mensen hun dagelijks leven vormgeven. Het zijn de alledaagse dingen, gewoonten en gebruiken, normen en waarden, tradities en rituelen die in ieders leven een rol spelen. Volkscultuur heeft dus veel te maken met roots en identiteit. [...] Volkscultuur is de levensstijl van mensen in een bepaalde tijd en in een bepaalde regio. Volkscultuur gaat over groeps culturen en gaat dus uit van culturele diversiteit.

Definitie van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur (NCV)

1 Knol, J.J. (2009). Volkscultuur in Nederland. In H. Dibbits, R. Hermans, J.J. Knol, G. Luiten, T. de Neef & I. Strouken (Eds.), *Splitsen of knopen. Over volkscultuur in Nederland* (p. 6). Rotterdam: NAI Uitgevers.

2 Zie bijvoorbeeld Margry, P.J. (2010). De volkscultuur voorbij, op weg naar immaterieel erfgoed. *Volkscultuur Magazine*, 5(1), 16-18.

Volkscultuur is het geheel van cultuuruitingen die als wezenlijk worden ervaren voor specifieke groepen, steeds onder verwijzing naar traditie, verleden en nationale, regionale of lokale identiteiten. Volkscultuur is dynamisch.

Definitie van het Meertens Instituut

Volkscultuur bestaat. We zijn er dagelijks mee bezig. Het begint al met de kleren die we 's ochtends aantrekken. De meeste volkscultuur beleven we zonder het zelf in de gaten te hebben. Opvallend is ook dat we denken wel te weten wat volkscultuur is, maar dat iedereen er iets anders mee bedoelt. Experts proberen al tientallen jaren volkscultuur te definiëren en zijn er nog steeds niet uit. Als volkscultuur opgevat kan worden als de cultuur van het dagelijkse leven, dan is het interessant te weten hoe mensen tegen volkscultuur aankijken. Is het inderdaad zo dat de meesten onder ons volkscultuur nog steeds associëren met klederdracht en klompdansen? Het lijkt me een enquête waard: welke cultuuruitingen rekenen wij tot volkscultuur? Welke daarvan zouden wij willen tonen (in musea), laten ondersteunen (door de overheid), laten onderzoeken (door wetenschappers) en laten voortbestaan (bijvoorbeeld door het op een Werelderfgoedlijst te plaatsen)? Ik ben zo'n opiniepeiling in de discussie en literatuur over volkscultuur niet tegengekomen, wat gezien het onderwerp opmerkelijk genoemd mag worden. Het dichtst in de buurt komt de top 100 die is samengesteld op basis van een enquête in 2008 door het NCV (zie kader).

Dierbaarste tradities in Nederland

In 2008 hield het NCV een enquête onder duizenden Nederlanders. Mensen werd gevraagd tradities te noemen die ze voor zichzelf en het land belangrijk vonden. Dat resulteerde in een top 100 van dierbaarste tradities in Nederland. Ik geef hier de eerste twintig van de lijst.

- 1 Pakjesavond - Sinterklaas
- 2 Kerstboom zetten - Kerstmis
- 3 Vrijmarkt - Koninginnedag
- 4 Oliebollen - Oud en Nieuw
- 5 Eieren kleuren - Pasen
- 6 Raad van Elf - Carnaval
- 7 Beschuit met muisjes - Geboorte
- 8 Kaarsjes uitblazen - Verjaardag
- 9 Sint Maarten zingen
- 10 Haring happen
- 11 Luilak - Pinksteren
- 12 Stampot eten
- 13 4 & 5 mei vieren
- 14 Suikerfeest Ramadan
- 15 Abraham zien
- 16 Moederdag vaderdag
- 17 Drie koningen zingen
- 18 Palmpaasoptocht
- 19 Schaatsen & ijspret
- 20 Kermis

Voor tradities 21-100 zie: www.traditie.nl

VOLKSCULTUUR EN IDENTITEIT

Bij de Europese verkiezingen in juni 2009 werd de PVV van Geert Wilders met 16,9 procent van de stemmen de tweede partij van het land. In Edam-Volendam scoorde de partij 39,8 procent. Wat is er gebeurd met de Volendamse visser die ooit de belichaming was van de nationale identiteit van Nederland? De PVV denkt dat hun aanhang de buik vol heeft van 'het grote Europa, Balkenende en Bos'. Het gaat slecht met het visserijbedrijf in Volendam; Brussel en de Nederlandse regering zijn de grote boosdoeners. Volendammers vertellen in een artikel in *De Groene Amsterdammer* met een gevoel van heimwee over de tijd dat het leven nog goed was: *De hele familie zat vroeger op zaterdag te borduren, garnalen te pellen en in steenkolen-Engels liedjes te zingen, terwijl de jongens als ze met hun botters binnen waren in een achterafstraatje paling rookten, want dat mocht natuurlijk niet.*³ De boodschap is dat de dreigende teloorgang van het vissersdorp niet alleen ingrijpende gevolgen heeft voor het dagelijks leven in Volendam, maar ook allerlei vragen oproept over lokale en nationale identiteit. Niet alleen de visserij, maar ook de volkscultuur die daarbij hoort, maken Volendam tot wat het is.⁴

Tradities, rituelen en gebruiken, maar ook de manier waarop we wonen, werken en leven is volkscultuur die we met elkaar delen. We hechten aan die tradities, rituelen en gebruiken omdat ze de kern van onze identiteit vormen. Het is de culturele bagage die we van huis uit meekrijgen en waarbij we ons veilig en geborgen voelen. Alsof het aangeboren is, een tijdloos goed. Volkscultuur raakt ons tot op het bot en bepaalt in hoge mate wie we zijn.

NATIONALE IDENTITEIT

We herkennen allemaal het plaatje van de boer op klompen in een weiland met koe en molen als typisch Oudhollands beeld. Alsof we eens allemaal boeren waren, in klederdracht liepen en op het platteland woonden. Dit beeld is een erfenis van eind negentiende, begin twintigste eeuw, toen volkskunde synoniem was aan de bestudering van het plattelandsleven, inclusief de morele waarden van de toenmalige dorpen en buurtschappen. Hier was het verre verleden nog terug te vinden, dachten volkskundigen. Zo leefden onze voorouders, de authentieke Nederlanders, in hechte gemeenschappen zonder sociale tegenstellingen.

Dit 'oorspronkelijke' en 'authentieke' plattelandsleven wordt van oudsher in binnen- en buitenland ingezet om nationale identiteit te tonen. Zo was het visitekaartje van Nederland op de Wereldtentoonstelling van 1878 in Parijs een Hindelooper kamer met levensgrote, in klederdracht gestoken poppen en op het terrein van het in 1912 geopende Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem stonden heel veel boerderijen en slechts één koopmanshuis.

Het Nederlands Openluchtmuseum

Volkscultuur wordt gepresenteerd in bekende openluchtmusea als het Nederlands Openluchtmuseum (Arnhem) en het Zuiderzeemuseum (Enkhuizen). Het NOM werd in 1912 met steun van de overheid opgericht met als taak de cultuur van het platteland, die werd gezien als 'volkseigen' en dreigde te verdwijnen, als erfgoed aan volgende generaties door te geven. Naast de vele boerderijen staat er nu ook een Molukse barak. Het museum profileert zich tegenwoordig als identiteitsmuseum. De komende jaren staan in het teken van migratie.⁵

3 Schaap, D. (2009). Het verdriet van Volendam. Hoe de vis verdween uit Volendam. De teloorgang van een vissersdorp. *De Groene Amsterdammer*, 5 augustus 2009.

4 Dibbitts, H. (2009). Volkscultuur en identiteit. In H. Dibbitts, R. Hermans, J.J. Knol, G. Luiten, T. de Neef & I. Strouken (Eds.), *Splitsen of knopen. Over volkscultuur in Nederland* (pp. 69-77). Rotterdam: NAI Uitgevers, p. 69.

5 Meer informatie: www.openluchtmuseum.nl. Zie ook: Jong, A. de (2001). *De dirigenten van de herinnering. Musealisering en nationalisering van de volkscultuur in Nederland 1815-1940*. Nijmegen: SUN.

De volkskunde, de wetenschap die de cultuur van het dagelijks leven bestudeert, raakte in de periode rond de Tweede Wereldoorlog in opspraak, toen theorieën over volksaard en cultivering van het eigene misbruikt werden voor politiek-ideologische doeleinden ter verheerlijking van 'volk en vaderland'. Volkscultuur zat geruime tijd in het verdomhoekje.

Tegenwoordig is praten over volkscultuur weer *bon ton* en wordt zonder enige schroom de koppeling gemaakt met nationale identiteit, bijvoorbeeld door Nicolien van Vroonhoven (CDA) tijdens het Kamerdebat op 17 december 2007 over de introductie van volkscultuur als speerpunt van cultuurbeleid: *De gedachte achter een plan voor de volkscultuur heeft alles te maken met onze nationale identiteit; alles staat of valt met de culturen en de culturele belevingen in ons eigen Nederland, in onze eigen streek en alles wat daarmee samenhangt. Die nationale identiteit moeten we koesteren.*⁶

Grappig is dat kort voor dat Kamerdebat de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) een lijvig rapport uitbracht, *Identificatie met Nederland*, waarin het woord volkscultuur niet één keer voorkomt, maar waar niettemin in vrijwel elke discussie over volkscultuur aan gerefereerd wordt. De WRR had namelijk prinses Máxima bij de presentatie uitgenodigd en haar toespraak deed meer stof opwaaien dan het rapport zelf. Máxima vertelde dat ze bij haar eigen zoektocht 'de' Nederlandse identiteit niet had gevonden en tot de conclusie was gekomen dat 'de' Nederlander niet bestaat: *Nederland is: grote ramen zonder gordijnen, zodat iedereen goed naar binnen kan kijken. Maar ook: hechten aan privacy en gezelligheid. Nederland is: één koekje bij de thee. Maar ook: enorme gastvrijheid en warmte. Nederland is: nuchterheid en beheersing. Pragmatisme. Maar ook: samen intense emoties beleven.*

De klomp als nationaal symbool is van ons, dat ene koekje bij de thee is van Máxima. Volkscultuur is integratie en uitsluiting tegelijkertijd. Als een Marokkaanse vrouw in Walchers tenue op 30 april de vlag hangt, zien we dat niet als identificatie met de Zeeuwse en Nederlandse volkscultuur, maar blijven we in haar nog steeds de allochtoon zien.

REGIONALE VERSCHIEDENHEID

Overigens had Máxima een punt. Er is niet één, er zijn vele volksculturen in Nederland. Ons land laat al eeuwenlang een enorme variëteit zien aan tradities, rituelen, gebruiken en identiteiten. Vroeger kon je aan iemands kleding (streekdracht) zien waar hij (maar vooral zij) vandaan kwam. Bij een verdronken visser kon je dat uit het patroon van zijn trui opmaken.

Elke inwoner heeft een breed scala aan keuzes en kan zich identificeren met één of meer volksculturen. De eigen lokale cultuur is een belangrijk oriëntatiepunt. Zonder het Nederlandschap te verliezen kan een Limburger ervoor kiezen zijn eigen, onder het 'Europees Handvest voor streektalen of talen van minderheden' erkende, taal te spreken. Hij kan Nederlandstalige liedjes op het Limburgs carnaval boycotten, zoals gebeurde in de jaren zeventig, en als hij een Roda JC-supporter is, zal hij zich heftig verzetten tegen een fusie met VVV Venlo. De rijkdom aan volksculturen waarmee groepen zich kunnen identificeren is er door de komst van mensen uit de voormalige koloniën, economische migranten en politieke vluchtelingen alleen maar groter geworden. In de literatuur over volkscultuur in Nederland wordt veel aandacht besteed aan het idee dat door de aanraking met andere culturen de behoefte aan eenheid en samenhang toeneemt. Volkscultuur verbindt en onderscheidt. We zoeken de verschillen en bakenen zo onze identiteit af. Dat doet niet alleen de Marokkaan die een bestaan moet zien op te bouwen in een volstrekt nieuwe omgeving,

6 Zeijden, A. van der (2008). Volkscultuur in de arena. *Levend Erfgoed*, 5(1), 24-27.

dat deed ook 'de nieuwe Nederlander' die naar ingepolderd nieuw land werd gestuurd. De Zeeuw ging er ringrijden, de Fries kaatsen. De autoriteiten noemden het separatisme.⁷

Omdat we onze identiteit ontleen aan onze volkscultuur, raken we ons houvast kwijt en kunnen we zelfs in een identiteitscrisis geraken als die cultuur bedreigd wordt. Het overkwam de boeren toen en het overkomt de Volendamse visser nu. Zij zien als het ware hun 'landschap' onherkenbaar veranderen. Wie er nog in het dorp zit te borduren of garnalen te pellen, doet dat louter voor de busladingen toeristen of in de palingsoap, die eigenlijk toch vooral leuk was omdat Jan en Yolantje er in figureerden.

Het teruggrijpen op de eigen volkscultuur, op eigen tradities, rituelen en gebruiken, wordt vaak uitgelegd als een reactie op de komst van 'vreemdelingen' en een ongewisse toekomst, op vervreemding, schaalvergroting en globalisering, op Ikea-wonen in Vinex-wijken en eten bij McDonalds. Wil Munsters, lector Toerisme en Cultuur, spreekt zelfs van een tegenbeweging. *De reactie op dit Amerikaanse cultuurimperialisme, maar ook op het individualisme en de snelle veranderingen die eigen zijn aan een moderne samenleving, is lokalisering. Deze tegenbeweging wordt gekarakteriseerd door de hernieuwde interesse voor cultuurelementen die identiteitsbepalend zijn. Op zoek naar houvast, cohesie en gemeenschappelijke achtergronden willen mensen meer weten over hun genealogie, de leefwijze van hun voorouders, de historie van plaatselijke monumenten of de volkskundige achtergronden van tradities.*⁸

Volkscultuur is weer helemaal terug. We willen weten wie we zijn en daar een goed gevoel bij hebben. We willen wereldburgers zijn, maar tegelijkertijd onze eigen identiteit behouden. Teken aan de wand is de populariteit van een tv-programma als *Ik hou van Holland*, waar elke week twee tot drie miljoen mensen naar kijken.⁹ Nationale trots mag weer. We houden van de klomp (nota bene een Franse uitvinding), van onze koningin (nota bene een allochtoon)¹⁰ en van ons nationale elftal. Johan zei het zelf: *Oranje is een blijde kleur.*¹¹

CULTUUR MET EEN KLEINE C

Toen de regering aankondigde volkscultuur op te nemen in het cultuurbeleid trok menig een de wenkbrauwen op. In het cultuurbeleid voeren 'hoge' kunsten toch de boventoon? Hoe is 'zoiets kneuterigs' als volkscultuur daarin te integreren? Ofwel, hoe *volks* mag cultuur zijn?

Eigenlijk is het vreemd dat neergekeken wordt op de cultuur waar we onze nationale identiteit aan ontleen en dat we volkscultuur, de cultuur van het volk, met een kleine c schrijven.

Dit onderscheid tussen 'hoge' en 'lage' cultuur is overigens niet altijd zo scherp geweest. Zo kregen klederdrachten nog een vanzelfsprekende plek in het in 1885 heropende Rijksmuseum. Pas later werd volkscultuur afgezonderd in het Nederlands Openluchtmuseum. En terwijl de gehele maatschappelijke

7 Een prachtig verhaal van Albert van der Zeijden (2007). Public Folklore and the Construction of a Regional Identity in Newly Reclaimed Dutch Polders. In P.J. Margry & H. Rodenburg (Eds.), *Reframing Dutch Culture. Between Otherness and Authenticity* (pp. 59-81). Aldershot: Ashgate.

8 Munsters, W. (2005). Volkscultuurtoerisme als verbond tussen erfgoed en economie. In I. Strouken & A. van der Zeijden (Eds.), *Volkscultuur en samenleving* (pp. 39-47). Utrecht: Nederlands Centrum voor Volkscultuur, p. 41.

9 In de top 100 van de maand april 2010 staat *Ik hou van Holland* (achter het Journaal, Studio Sport, de bekerfinale, Koninginnedag en Spoorloos) op een zesde plaats met 2.429.000 kijkers. De top 25 van meest bekeken programma's in 2009 wordt aangevoerd door de uitzending van *Boer zoekt vrouw* van 8 november 2009 met 4.523.000 kijkers (cijfers van kijkonderzoek.nl).

10 In de Grondwet wordt een allochtoon gedefinieerd als 'een ieder die zelf, of een van zijn ouders, buiten de Nederlandse grenzen is geboren'.

11 Johan Cruijff in het NOS Journaal van 14 mei 2010.

elite zich in navolging van Victor de Stuers met rijksmusea en rijksarchieven op het materiële deel van ons collectieve verleden stortte, werd pas in 1934 een Volkskundecommissie (het latere Meertens Instituut) ingesteld die zich ging bezighouden met de wetenschappelijke documentatie van volkscultuur.

VOLKSCULTUUR EN ELITECULTUUR

Volkscultuur en de kunstzinnige aspecten daarvan genieten minder prestige. Misschien omdat we volkscultuur van huis uit mee krijgen en er bijgevolg 'geen kunst aan is'. Maar er wordt ook neergekeken op volkskunst met een hoge esthetische waarde (wat doorgaans het geval is bij museale presentaties) en dat lot deelt ze met niet-westerse kunst en cultuur. Beide worden lager gekwalificeerd dan de klassieke, schone kunsten.

Het is een kwestie van smaak, maar meer nog van sociale klasse. Eigenlijk is 'hoge cultuur' ook volkscultuur, namelijk die van de 'hogere' klasse. En ook hier vindt identificatie plaats: iemand is Verdi-liefhebber of vriend van het Nationaal Ballet, inclusief processen als in- en uitsluiting. Als het onderscheid tussen 'hoge' en 'lage cultuur' synoniem gesteld kan worden aan 'elitecultuur' en 'volkscultuur', dan is het simpel een kwestie van toegang en middelen. De cultuurpolitieke elite ('ons soort mensen') interesseert zich voor kunst, de grote massa ('dat soort mensen') had er tijd noch geld voor.

De elitecultuur was lange tijd de dominante cultuur; de cultuurbeleving van de massa louter ordinair volksvermaak. Maar tijden veranderen en de grenzen tussen hoge en lage cultuur zijn aan het vervagen. Deze erosie van de traditionele culturele scheidslijnen en oude kunstopvattingen is al geruime tijd gaande, schrijven Gitta Luiten en Joost Vrieler van de Mondriaan Stichting. *Het veranderende gedrag van het publiek speelt daarbij een nauwelijks te onderschatten rol: de oude indeling met het verschil tussen een culturele elite met interesse voor literatuur, beeldende kunst, opera en architectuur en een grote anonieme groep met interesse voor popmuziek, film, detectiveromans en volkskunst staat al decennia onder druk.*¹²

Mondriaan Stichting

De Mondriaan Stichting, landelijk stimuleringsfonds voor beeldende kunst, vormgeving en cultureel erfgoed, ondersteunt projecten en programma's die de publieke belangstelling voor en de ontwikkeling binnen deze terreinen bevorderen. Jaarlijks besteedt de stichting zo'n 25 miljoen euro aan projecten in binnen- en buitenland en beoordeelt ruim vijftienhonderd aanvragen, steeds meer daarvan over populaire en volkscultuur.¹³

*We geven een ruime invulling aan deze begrippen, zonder onderscheid tussen wat hoge en lage cultuur wordt genoemd. Zo ondersteunen we de restauratie van verenigingsvaandels van het Limburgs Museum, de Haarlemse Stripedagen en het Klompenmuseum in Paterswolde bij de aankoop van een belangrijke collectie Franse klompen. Klompen dragen is weliswaar een oeroude Nederlandse traditie, de klomp is een Franse vinding. Door deze aankoop komen tal van nieuwe gezichtspunten voor wetenschappelijk onderzoek en publieke ontsluiting beschikbaar.*¹⁴

De elite daalt af uit haar ivoren toren om culturele omnivoor te worden: de Verdi-liefhebber die al dan niet in Oranje uitdossing naar een voetbalwedstrijd gaat, bier uit plastic bekertjes drinkt op Koninginnedag en regelmatig een cd'tje van André opzet. Daarnaast participeren door de toenemende

12 Luiten, G. & Vrieler, J. (2009). Hoge en lage cultuur. In H. Dibbits, R. Hermans, J.J. Knol, G. Luiten, T. de Neef & I. Strouken (Eds.), *Splitsen of knopen. Over volkscultuur in Nederland* (pp. 15-24). Rotterdam: NAI Uitgevers, p. 16.

13 Meer informatie: www.mondriaanfoundation.nl

14 Luiten, G. & Vrieler, J. (2009). Hoge en lage cultuur. In H. Dibbits, R. Hermans, J.J. Knol, G. Luiten, T. de Neef & I. Strouken (Eds.), *Splitsen of knopen. Over volkscultuur in Nederland* (pp. 15-24). Rotterdam: NAI Uitgevers, p. 16.

welvaart en vrije tijd ook groepen die voorheen geen toegang hadden tot het publieke domein aan (hoge) cultuur.

Het onderscheid tussen hoge en lage cultuur is er nog wel degelijk, maar heeft aan relevantie ingeboet, niet in de laatste plaats omdat mensen zich niet langer laten voorschrijven wat ze mooi moeten vinden of lelijk. De vraag of cultuur met een grote dan wel kleine c geschreven wordt, houdt hen niet bezig. Er ontstaat een nieuw type volkscultuur van meezingen in musicals, *feel good*-cultuur van *De X factor*, *Boer zoekt vrouw* en *Ik hou van Holland*.

Deze populaire cultuur heeft de media veroverd. Sommigen, zoals Henri Beunders, hoogleraar Geschiedenis van maatschappij, media en cultuur, beweren zelfs dat het de dominante cultuur is geworden: *In die zin is het beschavingsoffensief gewoon mislukt, met dank aan de radicale kunstenaars en leraren van de jaren zeventig die kunst zelf met een kleine k gingen schrijven en vonden dat ieders mening even waardevol is.*¹⁵ Beunders sprak op een themadag van het jubilerende NCV op 1 oktober 2004 - vier dagen na de kist-op-de-middenstip in de Arena, waar vijftigduizend mensen afscheid hadden genomen van volkszanger André Hazes. Beunders zegt hierover: *De kern van de kwestie-van-de-week was die verbazing of verbijstering bij zovele commentatoren zelf. Beseften zij plotseling dat zij op deze avond ook afscheid moesten nemen van de illusie dat de elitecultuur nog altijd dominant is over de volkscultuur? Ik vermoed dat dit voor de leden van de culturele elite - daartoe reken ik iedereen die zich verbaast over het Hazes-effect - de werkelijke schok was.*¹⁶

VOLKSCULTUUR EN IMMATERIEEL ERFGOED

De termen 'volkscultuur' en 'immaterieel erfgoed' worden in de literatuur over volkscultuur in Nederland vaak door elkaar heen gebruikt alsof ze dezelfde betekenis hebben. Dat zorgt voor veel verwarring, vooral omdat het volkscultuur zonder voorbehoud in een erfgoedcontext plaatst, alsof alle volkscultuur *per definitie* de moeite waard is om te behouden.

De term 'immaterieel erfgoed' is in zwang geraakt, nadat Unesco hierover in 2003 een conventie aannam.¹⁷ In de conventietekst worden termen als 'traditie' en 'volk' zorgvuldig vermeden en gebruikt men in plaats daarvan de begrippen 'immaterieel cultureel erfgoed' (*intangible cultural heritage*) en 'gemeenschappen' (*communities*). In Nederland wordt doorgaans alleen naar de conventie verwezen door mensen die van mening zijn dat met de term 'immaterieel erfgoed' de valkuilen van 'volkscultuur' omzeild kunnen worden.

Hiermee wordt geen recht gedaan aan de intentie van de conventie, die wel degelijk beoogt tradities, rituelen en gebruiken die bedreigd zijn te beschermen. Voor volkscultuur in ons land lijkt de conventie vooralsnog minder relevant.

Interessant en weinig bekend is dat het initiatief voor de Unesco-conventie oorspronkelijk uit de hoek kwam van derdewereldlanden, die hun samenleving en cultuuruitingen bedreigd zien, onder meer door toeristische exploitatie en *overexposure*. De behoefte aan een dergelijk verdrag werd al in 1973 (één jaar na de Werelderfgoedconferentie) aangekaart. Deze bezorgdheid over het immateriële culturele erfgoed in niet-westerse landen wordt overigens wel regelmatig genoemd als reden waarom

15 Beunders, H. (2005). De bekleemde elite en André Hazes. In I. Stroucken & A. van der Zeijden (Eds.), *Volkscultuur en samenleving* (pp. 17-23). Utrecht: Nederlands Centrum voor Volkscultuur, p. 21.

16 Ib idem, p. 17.

17 Het Engels kent geen equivalent voor het Nederlandse begrip volkscultuur. In Angelsaksische gebieden wordt 'folklore' als term gebruikt voor de wetenschappelijke discipline.

Nederland de conventie zou moeten ratificeren. De Unesco-conventie van 2003 (zie kader) kan gezien worden als een sterke stimulans voor het (wereldwijde) behoud van culturele diversiteit.

De Unesco-conventie: definities en bepalingen¹⁸

In navolging van de Unesco-conferentie in 1972 die resulteerde in de *Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage* werd op 17 oktober 2003 de *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage* aangenomen.

Onder immaterieel cultureel erfgoed worden begrepen *zowel de praktijken, voorstellingen, uitdrukkingen, kennis, vaardigheden als de instrumenten, objecten, artefacten en culturele ruimtes die daarmee worden geassocieerd, die gemeenschappen, groepen en, in sommige gevallen, individuen erkennen als deel van hun cultureel erfgoed. Dit immaterieel cultureel erfgoed, overgedragen van generatie op generatie, wordt altijd herschapen door gemeenschappen en groepen als antwoord op hun omgeving, hun interactie met de natuur en hun geschiedenis, en geeft hen een gevoel van identiteit en continuïteit, en bevordert dus het respect voor culturele diversiteit en menselijke creativiteit.*

Dit immaterieel cultureel erfgoed manifesteert zich in de volgende domeinen:

- orale tradities en uitdrukkingen, inclusief taal
- podiumkunsten
- sociale gewoonten, rituelen en feestelijke gebeurtenissen
- kennis en praktijken betreffende de natuur en het universum
- traditionele ambachtelijke vaardigheden

De doelstellingen van de conventie zijn:

- het immaterieel cultureel erfgoed beschermen
- respect verzekeren voor het immaterieel cultureel erfgoed van de betrokken gemeenschappen, groepen en individuen
- op lokaal, nationaal en internationaal niveau het bewustzijn verhogen van het belang van immaterieel cultureel erfgoed en daarvoor wederzijdse waardering verzekeren
- voor internationale samenwerking en hulp zorgen

Bescherming houdt in *Maatregelen treffen die erop gericht zijn de leefbaarheid van het immaterieel cultureel erfgoed te verzekeren, inclusief de identificatie, de documentatie, het wetenschappelijke onderzoek, de bewaring, de bescherming, de promotie, de versterking, de overdracht van immaterieel cultureel erfgoed, in het bijzonder door formeel en niet-formeel onderwijs, en het revitaliseren van verschillende aspecten van dat erfgoed.*

Op 1 april 2010 hadden 123 landen het verdrag geratificeerd, daaronder (nog) niet Nederland.¹⁹

DE WERELDERFGOEDLIJST

Unesco neemt het erfgoedaspect als uitgangspunt. Dat de organisatie koos voor het begrip 'immaterieel erfgoed' is niet verrassend. Zo hoopt ze de succesvolle Werelderfgoedlijst (voor materieel erfgoed) te kopiëren. Ook nu wordt van aangesloten landen verwacht dat zij het immateriële erfgoed in kaart brengen en 'elementen' daarvan voordragen voor erkenning als werelderfgoed. Er wordt gezocht naar cultuuruitingen die op een of andere manier representatief zijn voor een gemeenschap. De Vlamingen dragen bijvoorbeeld het Antwerps poppenspel voor, de Walen het carnaval van Binche.

Dergelijke lijsten zijn altijd een beetje problematisch. Zo voldoen bijvoorbeeld de vossenjacht in Engeland (daar inmiddels verboden), stierengevechten in Spanje en hanengevechten op Bali aan alle criteria van de Unesco-definitie. In eigen land is kievietseieren rapen controversieel erfgoed.

¹⁸ Vertaling van het Vlaams Centrum voor Volkscultuur.

¹⁹ Meer informatie: www.unesco.org/culture/ich.

Volgens Unesco moeten de gemeenschappen zelf bedenken wat zij als belangrijk, waardevol cultuurhistorisch erfgoed willen voordragen. In Nederland is voorgesteld handboeken uit te brengen als periodieke weergaven van de veranderende inventaris van immaterieel erfgoed in ons land. Het NCV heeft daar met de top 100 van tradities dus al een bescheiden begin gemaakt.

VOLKSCULTUUR EN CULTUURBELEID

Nederland heeft de Unesco-conventie (nog) niet geratificeerd, maar wel spraken de coalitiepartijen van het kabinet-Balkenende IV de ambitie uit om volkscultuur, als onderdeel van het beleid ter bevordering van cultuurparticipatie, te stimuleren.²⁰ Als tijdens het Kamerdebat over de cultuurbegroting op 17 december 2007 blijkt dat niet iedereen overtuigd is dat beleid (en dan vooral investeringen) voor volkscultuur nodig is en dat Kamerleden worstelen met de invulling van het begrip volkscultuur, vraagt minister Plasterk advies aan het Meertens Instituut.

Meertens Instituut

Als onderzoeksinstituut van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen (KNAW) houdt het Meertens Instituut zich bezig met de wetenschappelijke bestudering en documentatie van taal en cultuur in Nederland. In het onderzoek staan verschijnselen uit het dagelijks leven centraal. Een belangrijke vraag daarbij is wat mensen nu precies in welke contexten als volkscultuur koesteren en waarom zij dat doen. Als erfgoedinstelling beschikt het instituut over een groot aantal unieke archieven en collecties van de alledaagse taal en cultuur.²¹

Vanuit het Meertens Instituut komt de definitie die de basis gaat vormen van het volkscultuurbeleid: *Tegenwoordig wordt volkscultuur opgevat als het geheel van cultuuruitingen die als wezenlijk worden ervaren voor specifieke groepen, steeds onder verwijzing naar traditie, verleden en nationale, regionale of lokale identiteiten. Volkscultuur is dynamisch.*

Volgens minister Plasterk moet iedereen de mogelijkheid krijgen als culturele burger deel te nemen aan de samenleving, bijvoorbeeld door het zelf beoefenen en ervaren van cultuur, het zelf actief bezig zijn met kunst en het versterken van het historisch besef. In Plasterks visie moet de aandacht voor volkscultuur ervoor zorgen dat meer mensen actief worden in kunst en cultuur.²²

In 2008 wordt het Fonds voor Cultuurparticipatie ingesteld voor de stimulering van amateurkunst, cultuureducatie en volkscultuur.

Fonds voor Cultuurparticipatie

Het Fonds voor Cultuurparticipatie is in 2008 opgericht en is sinds 1 januari 2009 operationeel. Het heeft ongeveer 25 miljoen euro beschikbaar in 2009 en vanaf 2010 jaarlijks ongeveer 31 miljoen euro. Daarvan is 14 miljoen euro beschikbaar voor gemeenten en provincies, die deze bijdrage aanvullen met een gelijk bedrag.

Speciaal voor volkscultuur is er sinds 1 januari 2010 de Plusregeling, waarbinnen projecten worden ondersteund waaraan mensen actief kunnen meedoen en die een bredere bekendheid van en waardering voor volkscultuur bewerkstelligen.²³

20 *Samen werken, samen leven*. Coalitieakkoord tussen de Tweede Kamerfracties van CDA, PvdA en ChristenUnie. Den Haag, 7 februari 2007.

21 Meer informatie: www.meertens.knaw.nl. Zie ook: Dekker, T., Rodenburg, H. & Rooijakkers, G. (Eds.) (2000). *Volkscultuur. Een inleiding in de Nederlandse etnologie*. Nijmegen: SUN; Dekker, T. (2002). *De Nederlandse volkskunde. De verwetenschappelijking van een emotionele belangstelling*. Amsterdam: Meertens Instituut.

22 Plasterk, R.H.A. (2007). *Kunst van leven. Hoofdpijnen cultuurbeleid*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

23 Meer informatie: www.cultuurparticipatie.nl.

Volkscultuur, opgevat als de cultuur van het dagelijkse leven, biedt volop kansen voor cultuurparticipatie, aldus het NCV. Volgens het centrum zou bevordering van volkscultuur zich zelfs een-op-een vertalen in meer cultuurparticipatie. Het voordeel van volkscultuur is dat iedereen zich erin herkent en dat er projecten te ontwikkelen zijn op plekken waar veel mensen komen: bij de bakker, in het ziekenhuis, op de markt of op de kermis. Er kan ingespeeld worden op gangbare rituelen rondom de levensloop en rondom belangrijke feestdagen. Daarmee kunnen ook kwetsbare groepen bereikt en eventueel samengebracht worden die anders aansluiting missen.

Er is inderdaad een groeiende belangstelling voor eigen en elkaars erfgoed. Of die belangstelling zich ook vertaalt in *waardering* is de vraag. De tegenstelling tussen vreemd en eigen roept immers ook spanningen op: inburgeren of cultiveren van de eigen culturele identiteit? De overheid wil volkscultuur inzetten voor behoud en bevordering van sociale cohesie. Ze kent een samenbindend vermogen toe aan volkscultuur en noemt die onmisbaar in een multiculturele samenleving.

De inzet van volkscultuur voor cultuurparticipatie wordt gezien als nobel doel, maar er klinken ook waarschuwingen dat het geen 'gesubsidieerde volksverheffing' moet worden; niet weer een beschavingsoffensief, niet weer culturele diversiteit gebruiken (zoals regionale verscheidenheid vroeger) om nationale eenheid te bevorderen. Of zoals Hester Dibbits schrijft: *Laten beleidsmakers vooral het debat over volkscultuur (blijven) bevorderen en projecten ondersteunen die mensen inzicht geven in de complexiteit van veranderingsprocessen waaraan een samenleving onderhevig is. Mensen zijn gebaat bij een inzicht in die complexiteit.*²⁴

Er wordt vooral gehoopt op enige terughoudendheid bij de overheid, die men een faciliterende, bemiddelende en ondersteunende rol toekent.²⁵ Het lijkt mij dat, met de Volendamse palingvisser in het achterhoofd, de overheid ook een cruciale taak heeft in het corrigeren van EU-beleid waar deze een bedreiging vormt voor (volgens ons bedreigde elementen van) volkscultuur.

DE DYNAMISCHE NIEUWE VOLKSCULTUUR

Er is een groeiende belangstelling voor volkscultuur. Tegelijkertijd roept het woord nog altijd negatieve gevoelens op, van oubollige tradities, kneuterigheid, behoudzucht, verheerlijking van het verleden tot (nare vormen van) nationalisme. In alle pogingen om tot een nieuwe, bevredigende omschrijving van het begrip volkscultuur te komen ligt dan ook de nadruk op het open en dynamische karakter van culturen. We willen af van de 'tijdloze' definitie. In plaats van in stand houden gaan we tradities *dynamisch toe-eigenen*.

Met 'dynamisch toe-eigenen' wordt bedoeld dat we uitsluitend die tradities, rituelen en gebruiken overnemen die we waardevol vinden en dat we ze eventueel aanpassen aan nieuwe omstandigheden, behoeftes en verwachtingen. Tradities krijgen telkens een nieuwe betekenis en bestemming. We cultiveren tradities, omdat ze iets zeggen over onszelf, vroeger en nu, omdat ze een invulling geven aan onze identiteit.

Terwijl tradities worden doorgegeven van generatie op generatie, gaat het bij volkscultuur ook om cultuuruitingen die nog geen traditie zijn. De cultuur van de straat waarbij jongeren trends overnemen van leeftijdsgenoten mag dan nog geen traditie zijn, het draagt wel bij tot het cultiveren van de eigen identiteit. Tradities kunnen ook in onbruik raken en mogelijk in een latere fase ineens weer opduiken.

24 Dibbits, H. (2009). Volkscultuur en identiteit. In H. Dibbits, R. Hermans, J.J. Knol, G. Luiten, T. de Neef & I. Strouken (Eds.), *Splitsen of knopen. Over volkscultuur in Nederland* (pp. 69-77). Rotterdam: NAI Uitgevers, p. 77.

25 Muskens, G. (2005). *Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland. Rapportage op basis van interviews met 33 deskundigen*. DOCA Bureaus. In opdracht van het ministerie van OCW, directie Cultureel Erfgoed.

Niets, van vroeger of van anderen, wordt 'ongewijzigd' overgenomen. Zo was Sinterklaas ooit een besloten feest in huiselijke kring en is de kerstboom pas in de negentiende eeuw geïntroduceerd door migranten uit Duitsland. Volkscultuur is levend erfgoed, ze is altijd in ontwikkeling en vernieuwt zich continue.

Ook in de naoorlogse volkskunde heeft zich een omslag voltrokken. Volkskundigen (tegenwoordig etnologen) hebben ingezien dat zelfs op het platteland en in het boerenbedrijf de tijd nooit echt stil staat. Etnologen zijn zich gaan bezighouden met de functie en betekenis van culturen, met de culturele dynamiek tussen de verschillende groepen in de samenleving en veranderingsprocessen in het dagelijks leven. Na boerenbruiloften en klompdansen zijn ook de Gay Parade en streetdance in hun vizier gekomen.

VOLKSCULTUUR IN DE PRAKTIJK

De speurtocht naar de eigen identiteit en het beschikbaar komen van vrije tijd en middelen heeft de afgelopen jaren geresulteerd in een flinke groei van mensen die zich bezighouden met volkscultuur. Zoals in *Splitsen of knopen* wordt gesteld: *Zonder deze vrijwilligers en organisaties, die vooral tijd investeren en over weinig middelen beschikken, zou veel erfgoed onbeleefd blijven.*²⁶ De Federatie van Folkloristische Groepen in Nederland (FFGN) telt op dit moment 67 leden (12 in regio noord, 14 in west, 38 in oost en 3 zuid). Bij het Landelijk Platform voor Levende Geschiedenis (LPLG) zijn ruim dertig verenigingen aangesloten, die zich serieus en historisch verantwoord bezighouden met *living history* en *re-enactment*. En dit zijn nog maar twee voorbeelden.

Het NCV, dat al jaren aan de weg timmert²⁷ en landelijke bekendheid verwierf met het Jaar van de Traditie 2009 (zie kader), deelt de 'achterban' op in vier sectoren:

- volkscultuur (onderzoek naar aspecten van het dagelijks leven nu en vroeger);
- regionale geschiedenis (onderzoek naar de geschiedenis van het dagelijks leven in een bepaalde streek)
- folklore en levende geschiedenis (het presenteren en/of herbeleven van aspecten van het dagelijks leven vroeger)
- volkskunst (kunst gebaseerd op een traditie en/of beoefend vanuit erfgoed).

Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur is het landelijk instituut voor de cultuur van het dagelijks leven en het immaterieel erfgoed. Het wordt gesubsidieerd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Het NCV heeft als doel het toegankelijk maken en promoten van de achtergronden van het dagelijks leven en het immaterieel erfgoed. Het doet dit door:

- a) onder meer met proefprojecten het veld te stimuleren om vernieuwend en in onverwachte samenwerkingsverbanden met volkscultuur bezig te zijn;
- b) volkscultuur inzichtelijk te maken voor een breed publiek om dit te attenderen en enthousiast te maken voor het belang van volkscultuur;
- c) de discussie over volkscultuur en immaterieel erfgoed te stimuleren en reflectie te bieden op het internationale debat over deze thema's.²⁸

26 Luiten, G. & Vrieler, J. (2009). Hoge en lage cultuur. In H. Dibbits, R. Hermans, J.J. Knol, G. Luiten, T. de Neef & I. Strouken (Eds.), *Splitsen of knopen. Over volkscultuur in Nederland* (pp. 15-24). Rotterdam: NAI Uitgevers, p. 23.

27 In 1949 en 1955 werden respectievelijk het Nederlands Volkskundig Genootschap en het Beraad voor het Nederlands Volksleven opgericht. In 1984 gingen beide instellingen op in het Informatiecentrum Volkscultuur, de voorloper van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur.

28 Meer informatie: www.volkscultuur.nl. Zie ook: Zeijden, A. van der (2000). *De voorgeschiedenis van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur*. Utrecht: Nederlands Centrum voor Volkscultuur.

In de praktijk onderscheiden we volkscultuur zoals die in het dagelijks leven wordt beleefd (levende volkscultuur) en volkscultuur die wordt gepresenteerd aan publiek (volkscultuurbeoefening). Een goed voorbeeld hiervan zijn de Spakenburgse vrouwen die in streekdracht lopen (volkscultuur) en vervolgens in het project *Kuiven en kraplappen* in beeld worden gebracht met foto's van Bert Verhoeff, geluid van Hannes Wallrafen en tekst van Renie van Goor (volkscultuurbeoefening). Het is levende volkscultuur, maar wel een die aan het verdwijnen is; er komen geen nieuwe draagsters bij. Het project, bestaande uit een reizende tentoonstelling, een boek en een cd, wil laten zien dat de vrouwen van Spakenburg gewoon moderne vrouwen zijn die hechten aan de traditie van de streekdracht.

Minstens zo 'onthullend' is *Strip Show 1850* van Paul en Menno de Nooijer uit 2004, een korte film over de Zeeuwse streekdracht die, laagje voor laagje, wordt afgelegd. De verrassende en spraakmakende film werd gemaakt in opdracht van het Zeeuws Museum (Middelburg) dat een naam heeft opgebouwd in het combineren van traditionele klederdracht met creaties van hedendaagse ontwerpers. In een fascinerende wisselwerking tussen continuïteit en verandering wordt in *fashion expo's* de historie als uitgangspunt genomen en geïnjecteerd met nieuwe en eigentijdse thema's. Een voorbeeld van *fusion architecture* is het hotel van zeventig gestapelde Zaanse huisjes in het stadshart van Zaandam. Er zijn vijf typen huizen uit de Zaanstreek in verwerkt, van een eenvoudige arbeidswoning tot een notarishuis met elk hun eigen lijstwerk en ornamentiek. Ook in het hotel zelf getuigen foto's, prenten en voorwerpen van de streekcultuur, zoals het mariakaakje in het plafond van het restaurant, een knipoog naar Verkade. Architect Wilfried van Winden hierover: *Fusion is een houding, een strategie van de open geest die geen taboes aanvaardt. De huidige samenleving met haar diversiteit van culturen vraagt om zo'n nieuwe architectonische strategie. Essentieel is dat architecten mensen een omgeving bieden die ze prettig vinden, die ze herkennen en waar ze zich behaaglijk voelen, omdat heden en verleden, traditie en vernieuwing, oost en west, hoge en lage cultuur, op een inventieve manier worden gemixt. Je mag het van mij ook de architectuur van het behagen noemen.*²⁹

Ten slotte wil ik nog een voorbeeld noemen van *living history* en *multi-period re-enactment*. Op het jaarlijkse Festival Levende Geschiedenis kan het publiek een groot aantal aspecten van de vaderlandse en wereldgeschiedenis beleven. Behalve uitbeeldingen van spannende gevechten wordt ook aandacht besteed aan het dagelijks leven uit vervlogen tijden. In diverse kampementen wordt historisch gekookt, gegeten, gepoetst en gespeeld.³⁰

Volkscultuur wordt zichtbaar gemaakt, niet altijd en alleen in hypermoderne vorm, maar ook gewoon lekker kneuterig-ouderwets. Het zijn de schurken uit 1905 die rondlopen in het Urker Buurtje van het Zuiderzeemuseum, gladiatoren in een themapark als het Archeon in Alphen aan de Rijn, inwoners van een museumdorp als het Drentse Orvelte, gidzen bij stadswandelingen, vakmeesters op ambachtenmarkten, ringstekers en sjezenrijders op folkloristische dagen, kaasdragers in Alkmaar, schaatsers van de Elfstedentocht, vissers bij Vlaggetjesdag in Scheveningen, enzovoorts enzovoorts.

29 Licht geparafraseerd citaat uit *Trouw*, 17 maart 2010.

30 De eerstkomende editie vindt plaats op 25 en 26 september 2010 op Landgoed De Barendonk in Beers (Noord-Brabant).

DE KLOMPEN AAN HET DANSEN

Iedereen weet wat het zijn en hoe ze er uitzien. Toch worden ze veel minder gedragen dan vroeger en is de klompendrager een uitstervend ras. En dat terwijl het nog niet zolang geleden is dat bijna iedereen een paar klompen had en daar dagelijks op liep. Er waren in die tijd dan ook veel klompenmakers die allen hun eigen model, in een vaak bonte variatie van kleuren en versieringen, maakten. De grote verscheidenheid aan klompen van vroeger en van nu is een waardevol deel van het cultuurhistorisch erfgoed van een volk.³¹

We hebben gezien dat volkscultuur een lastig begrip is. Dat volkscultuur ons raakt tot op het bot en dat dat soms leuk is en soms niet. Dat 'de' Nederlander niet bestaat. Dat volkscultuur vroeger gewoon was en nu ook weer. Dat volkscultuur met een kleine c niet de ambitie heeft om cultuur met een grote c te worden. Dat Unesco immaterieel erfgoed gaat beschermen, maar dat onze volkscultuur nog niet bedreigd wordt. Dat volkscultuur speerpunt is geworden van cultuurbeleid in Nederland. Dat overheids- en andere instellingen er wat onwennig tegenover staan en dat er behoefte is aan begripsbepaling en een theoretisch kader. Dat niets stil staat, maar continue beweegt. Dat volkscultuur soms onder druk staat, maar dat tegelijkertijd een herwaardering plaats vindt. Dat volkscultuur floreert en dat honderdduizenden mensen er op de een of andere manier mee bezig zijn. Dat volkscultuur een toegevoegde waarde heeft en hoge en lage cultuur weer in elkaar worden geschoven in een opmerkelijke mix van traditie en moderniteit.

Volkscultuur is dynamisch, geen folklore, geen museumstuk. Het is geen nostalgisch iets-van-vroeger. Volkscultuur is doorgaans vrolijk, maar het is ook de Volendammer die niet 'meer' mag vissen, die zich in zijn bestaan en manier van leven bedreigd voelt door de aanhoudende golf van beperkende maatregelen en saneringsregelingen. We nemen definitief afscheid van de traditionele volkskunde als we in de definitie van het Meertens Instituut het woord 'voor' vervangen met 'door': *volkscultuur is het geheel van cultuuruitingen die als wezenlijk worden ervaren door specifieke groepen, steeds onder verwijzing naar traditie, verleden en nationale, regionale of lokale identiteiten.* Als we de boer-op-klompen in een weiland-met-koe-en-molen een naam geven met een gezicht erbij – en daarmee een stem in het debat over volkscultuur in Nederland. Laat de klompen dansen!

31 Tekst van het Klompenmuseum in Paterswolde.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Dekker, T., Rodenburg, H. & Rooijackers, G. (Eds.) (2000). *Volkscultuur. Een inleiding in de Nederlandse etnologie*. Nijmegen: SUN.

Dekker, T. (2002). *De Nederlandse volkskunde. De verwetenschappelijking van een emotionele belangstelling*. Amsterdam: Meertens Instituut.

Dibbits, H., Hermans, R., Knol, J.J., Luiten, G., Neef, T. de & Strouken, I. (Eds.) (2009). *Splitsen of knopen. Over volkscultuur in Nederland*. Rotterdam: NAI Uitgevers.

Jong, A. de (2001). De dirigenten van de herinnering. *Musealisering en nationalisering van de volkscultuur in Nederland 1815-1940*. Nijmegen: SUN.

Margry, P.J. (2010). De volkscultuur voorbij, op weg naar immaterieel erfgoed. *Volkscultuur Magazine*, 5(1), 16-18.

Muskens, G. (2005). *Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland. Rapportage op basis van interviews met 33 deskundigen*. DOCA Bureaus.

Nederlands Centrum voor Volkscultuur (2009). Vanuit het perspectief van onderop inzicht geven in cultuurveranderingen. Interview met Peter Jan Margry, onderzoeker etnologie. *Volkscultuur Magazine*, 4(1), 13-15.

Nederlands Centrum voor Volkscultuur (2009). Volkscultuur en overheidsbeleid. Verslag van het congres op 12 februari 2009 in het Geldmuseum in Utrecht. *Volkscultuur Magazine*, 4(1), 3-12.

Plasterk, R.H.A. (2007). *Kunst van leven. Hoofdpijnen cultuurbeleid*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Samen werken, samen leven. Coalitieakkoord tussen de Tweede Kamerfracties van CDA, PvdA en ChristenUnie. Den Haag, 7 februari 2007.

Schaap, D. (2009). Het verdriet van Volendam. Hoe de vis verdween uit Volendam. De teloorgang van een vissersdorp. *De Groene Amsterdammer*, 5 augustus 2009.

Strouken, I. & Zeijden, A. van der (Eds.) (2005). *Volkscultuur en samenleving*. Utrecht: Nederlands Centrum voor Volkscultuur.

Verhoeff, B., Wallrafen, H. & Goor, R. van (2009). *Kuiven & kraplappen. Vrouwen van Spakenburg*. Amsterdam: Mets & Schilt Uitgevers.

Zeijden, A. van der (2000). *De voorgeschiedenis van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur*. Utrecht: Nederlands Centrum voor Volkscultuur.

Zeijden, A. van der (2004). *Volkscultuur van en voor een breed publiek. Enkele theoretische premissen en conceptuele uitgangspunten*. Utrecht: Nederlands Centrum voor Volkscultuur.

Zeijden, A. van der (2007). Public Folklore and the Construction of a Regional Identity in Newly Reclaimed Dutch Polders. In P.J. Margry & H. Rodenburg (Eds.), *Reframing Dutch Culture. Between Otherness and Authenticity* (pp. 59-81). Aldershot: Ashgate.

Zeijden, A. van der (2008). Volkscultuur in de arena. Verslag van een debat in de Reinwardt Academie. *Levend Erfgoed*, 5(1), 24-27.

WEBSITES

www.cultuurparticipatie.nl

www.meertens.knaw.nl

www.mondriaanfoundation.nl

www.openluchtmuseum.nl

www.unesco.org/culture/ich

[Link naar literatuur, projecten en websites Zicht op... Volkscultuur](#)

Bibliotheek Cultuurnetwerk Nederland

Voor iedereen die vanuit zijn studie of beroep te maken heeft met kunst- en cultuureducatie is de bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland van belang. In het centrum van Utrecht vindt u een uitgebreide en unieke collectie publicaties over kunst- en cultuureducatie.

COLLECTIE

Naast talloze monografieën bevat de collectie circa 175 binnenlandse en buitenlandse (vak)tijdschriften, vele lesmethoden, les- en projectmaterialen voor zowel basis- als voortgezet onderwijs, handboeken, naslagwerken en onderzoeksrapporten. Een aparte collectie is de instellingendocumentatie van centra voor de kunsten en van landelijke onderwijs- en culturele instellingen. Deze omvat naast jaarverslagen en beleidsplannen ook nota's van landelijke, provinciale en gemeentelijke overheden. Materialen uit de instellingendocumentatie zijn ter plekke te raadplegen, maar zijn niet te leen.

OPENINGSTIJDEN

De bibliotheek is voor publiek geopend op maandag van 13.30 tot 17.00 uur en van dinsdag tot en met vrijdag van 9.30 tot 17.00 uur. Raadpleeg de website van Cultuurnetwerk Nederland, www.cultuurnetwerk.nl, of bel, 030-236 12 00 voor afwijkende openingstijden in verband met feestdagen en vakantieperioden.

CATALOGUS ON LINE: WWW.CULTUURNETWERK.NL > PRODUCTEN & DIENSTEN > BIBLIOTHEEKCATALOGUS

De catalogus van de bibliotheek is op internet te raadplegen. Publicaties zijn op verschillende wijzen te vinden in de catalogus. Ook geeft de catalogus on line informatie of een publicatie aanwezig is of uitgeleend.

LENEN

De meeste materialen zijn te leen en kunnen per post aan u toegestuurd worden. Indien u wilt lenen moet u ingeschreven zijn bij de bibliotheek. Voor het inschrijven is een identiteitsbewijs (paspoort, rijbewijs, Europees identiteitsbewijs) alsmede een recent afschrift van uw giro- of bankrekening (vanwege de adresgegevens) noodzakelijk. Aanmelding als lid is ook schriftelijk mogelijk. Stuur met uw aanmelding een kopie van uw identiteitsbewijs en van een recent giro- of bankafschrift mee.

LEDEN

Personen en instellingen kunnen lid worden van de bibliotheek. Leden betalen geen leengeld voor materialen en krijgen 50 procent korting op literatuurselecties. Bovendien ontvangen leden gratis *Zicht op...*

Een lidmaatschap kost voor particulieren € 20,50 per jaar en voor instellingen en scholen € 34,50 per jaar. Een lidmaatschap kan op elk moment ingaan en wordt jaarlijks stilzwijgend verlengd. Opzeggingen (alleen schriftelijk) dienen voor 1 december van het nieuwe kalenderjaar in het bezit te zijn van Cultuurnetwerk Nederland.

Colofon

Zicht op... volkscultuur is een uitgave in de serie *Zicht op...* van Cultuurnetwerk Nederland.

Hoofdredactie: Marie-José Kommers

Artikel: Mariël Otten

Selectie literatuur, projecten en websites: Bureau Informatie & Documentatie

Productie

Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht

Drukwerk

&producties bv

Cultuurnetwerk Nederland

Ganzenmarkt 6

Postbus 61

3500 AB Utrecht

Telefoon 030-236 12 00

Fax 030-236 12 90

E-mail info@cultuurnetwerk.nl

Internet www.cultuurnetwerk.nl

Zicht op... is gratis voor leden van de bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland. Deze uitgave is in pdf-formaat kosteloos beschikbaar op www.cultuurnetwerk.nl. Geïnteresseerden kunnen ook tegen betaling van de verzend- en administratiekosten een exemplaar bij Cultuurnetwerk opvragen, zolang de voorraad strekt.

Eerdere nummers van *Zicht op...* op www.cultuurnetwerk.nl (een selectie):

Erfgoededucatie

Samenwerking en cultuureducatie

Basisonderwijs en cultuureducatie

Senioren en cultuureducatie

Speciaal onderwijs en cultuureducatie

Ontwikkelingen in museumeducatie

Een onderzoeksagenda cultuureducatie

Reggio Emilia

Cultuureducatie in de bve-sector

Talentontwikkeling en cultuureducatie

Kunsvakken in de vernieuwde tweede fase

Brede school en cultuureducatie

Jongeren en cultuurdeelname

© Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht, 2010